

Schwartz'ın Değer Kuramı Çerçevesinde 2024 Maarif Modeli Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlerin Analizi

Analysis of Values in the 2024 Maarif Model Social Studies Curriculum within the Framework of Schwartz's Value Theory

DOI: 10.38155/ksbd.1730303

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
30/06/2025

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
17/09/2025

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
20/12/2025

KARADENİZ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ABANOZ
Amasya Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi
Bölümü

gkhnabnz@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8173-6559

Arş. Gör. Oğuz SEYHAN
Amasya Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi
Bölümü
oguz.seyhan@amasya.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8848-0496

Etik Kurul Beyanı: Bu çalışma, insanlardan veri ve örnek toplamayı gerektiren, anket, inceleme, alan çalışması ve deney içeren araştırmalar kapsamına girmediğinden etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir.

Abanoz, G., Seyhan, O. (2025). Schwartz'ın değer kuramı çerçevesinde 2024 sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlerin analizi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (33), 747-771.

Öz

Bu araştırmanın amacı, 2024 Maarif Model Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerleri, Schwartz'ın Değer Kuramı çerçevesinde analiz etmektir. Araştırma, programdaki değerlerin Schwartz'ın on temel değer kategorisi ve dört motivasyonel boyut ile ilişkisini ortaya koymayı hedeflemektedir. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi kullanılarak gerçekleştirilen çalışma, üç aşamalı bir analiz sürecini kapsamaktadır. İlk aşamada, öğretim programındaki değerler belirlenmiş; öğrenme alanları ve sınıf düzeylerinde bu değerlerin tekrar sıklığı analiz edilerek, programda öne çıkan değerler tespit edilmiştir. İkinci aşamada ise, öğretim programındaki değerler Schwartz'ın Değer Kuramı kategorileriyle teorik olarak eşleştirilmiş ve bu değerlerin kuramsal çerçevede nasıl konumlandığı belirlenmiştir. Son aşamada ise, betimsel analiz verileri ışığında değerlerin Schwartz'ın kuramındaki kategorilerle kurduğu ilişki incelenmiş ve programın değer eğitimine yönelik öncelikleri ortaya konulmuştur. Bulgular, en sık vurgulanan değerlerin vatanseverlik, duyarlılık ve sorumluluk olduğunu göstermektedir. Schwartz'ın değer kategorilerine göre, programda en fazla geleneksellik, evrensellik ve iyilikseverlik değerlerine vurgu yapılırken, güç, hazcılık ve uyarılma kategorilerine ait değerlerin programda yer almadığı tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları, programın toplum odaklı değerlere öncelik verdiğini ve bireysel başarı ile yenilikçilik gibi değerlere daha az yer verildiğini ortaya koymaktadır. Çalışma, değer eğitiminde bireysel ve toplumsal değerler arasında daha dengeli bir dağılım önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Maarif Modeli, Sosyal bilgiler dersi öğretim programı, Değer eğitimi, Schwartz temel değer teorisi.

Abstract

The aim of this research is to analyze the values in the 2024 Maarif Model Social Studies Curriculum within the framework of Schwartz's Value Theory. The research seeks to examine the relationship between the values in the curriculum and Schwartz's ten basic value categories and four motivational dimensions. This research, conducted by using the qualitative method of document analysis, follows a three-phase analysis process. In the first phase, the values in the curriculum were identified, and their frequency across learning areas and grade levels was analyzed to determine the prominent values. In the second phase, these values were theoretically aligned with Schwartz's Value Theory categories to determine their position within the theoretical framework. In the final phase, the relationship between the values and Schwartz's categories was examined through descriptive analysis, revealing the program's priorities regarding value education. The findings show that patriotism, sensitivity, and responsibility are the most emphasized values. According to Schwartz's categories, the curriculum highlights traditionalism, universality, and benevolence the most, while values related to power, hedonism, and stimulation are not included. The results indicate that the program prioritizes community-oriented values and places less emphasis on individual achievement and innovation. The study proposes a more balanced distribution between individual and societal values in value education.

Keywords: Maarif Model, Social Studies Curriculum, Value Education, Schwartz Theory of Basic Value.,

Giriş

Modern döneme kadar değer kavramı, felsefede bağımsız bir disiplin olarak ele alınmamış, daha çok filozofların varlık ve ahlak konusundaki düşüncelerinden hareketle değerlendirilmiştir. Ancak, değer meselesi felsefe tarihinde derin köklere sahip temel tartışma alanlarından biri olmuştur. Özellikle etik bağlamında Platon’dan Aristoteles’e ve A. MacIntyre’a kadar pek çok filozof, değerleri ve erdemleri felsefi bir çerçevede incelemiştir (Tüfenkci, 2023: 14). 19. yüzyılın ikinci yarısında değer anlayışına yönelik eleştirilerin artması, değer felsefesi adıyla yeni bir alanın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Böylece, değer meselesi sadece ahlak veya varlık bağlamında değil, kapsamlı bir araştırma ve sistematik bir temellendirme gerektiren ayrı bir disiplin olarak kabul görmüştür (Özlem, 2010: 179). Böylelikle değer ve değerlendirme konusundaki tartışmalar psikoloji (Schwartz, 2012), sosyoloji (Hitlin ve Piliavin, 2004), antropoloji (Kluckhohn, 1951) ve eğitim bilimleri (Halstead, 1996) gibi çeşitli sosyal ve beşerî bilim alanlarına yayılmıştır (Frankena, 2006: 636-637).

Değer kavramı, genellikle bir şeyin arzulanabilirliği, takdir edilebilirliği ya da peşinden gidilmesi gereken bir nitelik olarak tanımlanabilir. Özellikle etik anlamda, değer, neyin doğru ya da iyi olduğu, neyin bir hayatın içinde tatmin edici ya da arzu edilir olduğu ile ilgili bir değerlendirmeyi ifade etmektedir. Ancak değer yargıları, kişisel tercihler ve kültürel bağlamlar tarafından şekillendirilebildiğinden değerlerin ne olduğu ve neyin değer taşıdığı, yaşamın çeşitli boyutlarına bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir (Kupperman, 2006: 641). Bu durumun altını çizen Kuçuradi’ye (1971: 54-59) göre değer, bir şeyin insan için taşıdığı özel anlam ve önemken, değerler ise insanların bu anlamları ve yerleri nasıl inşa ettiğini ifade etmektedir. Değer, bir şeyin özelliği veya o şeyin kendisine ait olan özel niteliktir, değerler ise insanların o şeye atfettiği anlamlardır. İnsanların varlık durumu ve toplumla olan ilişkisi, kişilerin hakları ve özgürlükleri, onun değerini belirler.

Değer teorisi, değer kavramını inceleyen ve değerli olan şeylerin doğasını anlamaya çalışan bir felsefi disiplindir. Bu teori, hangi şeylerin neden değerli olduğunu ve bu değerlerin insan yaşamı ile deneyimleriyle nasıl ilişkilendiğini araştırmaktadır. Ayrıca, değerli olmanın yalnızca pratik ya da çıkar amaçlı bir özellik olup olmadığını sorgular ve bir şeyin değerini, ona duyulan ilgiden mi yoksa özünde taşıdığı niteliklerden mi aldığı üzerine tartışmalar yürütmektedir (Audi, 1999: 949-950). Değer teorisi geniş anlamda etik, sosyal ve politik felsefe, estetik, feminist felsefe ve din felsefesini kapsayan geniş bir alandır. En dar anlamda ise, özellikle sonuç odaklı etik anlayışını benimseyenlerin ilgisini çeken bir normatif etik alanını ifade eder ve aksiyoloji ile eş anlamlıdır. Ancak aksiyoloji, neyin iyi olduğunu ve ne kadar iyi

olduğunu sınıflandırmaya odaklanırken, değer teorisi tüm değer ve iyilik kavramlarını inceleyen bir alan olarak ele alınır. Bu bağlamda aksiyolojiyi içermekle birlikte, değer kavramının doğası ve diğer ahlaki kategorilerle ilişkisi gibi daha geniş sorulara da odaklanmaktadır (Schroeder, 2008).

Değer teorileri kapsamında çalışan akademisyenler arasında bilindik isimlerden biri de Salomon Schwartz'tır. Schwartz'a ait Temel İnsan Değerleri Teorisi, bu kapsamda önemli bir yaklaşımdır. Ampirik ölçüm araçları ile birçok ülke ve kültürü kapsayan bu teori, tüm kültürlerde bireyler tarafından tanınan temel değerleri ele almaktadır. On değer kategorisi üzerinden farklı değerleri tanımlamakta ve bunlar arasındaki çatışma ve uyum dinamiklerini ortaya koymaktadır. (Schwartz 1992: 3-5). Bu dinamikler, kültürel açıdan farklı gruplarda ortak olan bir değer ilişkileri yapısını ortaya çıkararak insan motivasyonlarının evrensel bir düzenini öne sürmektedir (Schwartz, 1994: 33-34). Schwartz'ın temel değerler teorisi, tüm kültürlerde insanların tanıdığı ve benimsediği evrensel değerleri inceleyerek, bireylerin ve grupların motivasyonlarını anlamaya yönelik kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır (Schwartz, 2012: 17). Bu teori, motivasyonel açıdan farklı on temel değeri tanımlayarak, bu değerlerin birbirleriyle nasıl çatışabileceğini ya da uyum içinde olabileceğini açıklamaktadır. Örneğin, "iyilikseverlik" değeri, başkalarına yardım etme ve dayanışma isteğini ifade ederken, "güç" değeri, bireyin otorite, statü ve kontrol arzusu ile ilgilidir; bu iki değer genellikle karşıt yönde etki eder. Diğer taraftan, "uyum" ve "güvenlik" gibi değerler, toplumsal düzenin korunması ve istikrarın sağlanması yönünde benzer bir motivasyona sahip oldukları için birbirleriyle uyum içindedir (Schwartz, 1994: 21-22). Schwartz'a (2009) göre, değerlerin yapısı, bireyler ve toplumlar arasında ortak olan çatışma ve uyum ilişkilerine işaret etmektedir. Ancak her bireyin ve kültürel grubun bu değerlere verdiği önem farklı olabilir. Bu durum, her toplumda değer önceliklerinin ve hiyerarşilerinin farklılaşmasına neden olur. Eğer değer yapıları kültürler arasında büyük ölçüde benzerlik gösteriyorsa, bu insan motivasyonlarının evrensel bir düzen içinde örgütlendiğini gösterir. Buna karşın, bireylerin hangi değerlere daha fazla önem verdiği, toplumsal normlar, kültürel geçmiş ve bireysel deneyimler doğrultusunda değişebilir (Schwartz, 2006: 929-930).

Schwartz'ın Temel Değerler Teorisi, kültürler arası bir perspektif benimseyerek, değerlerin bireyler ve toplumlar açısından nasıl şekillendiğini ve kültürel ile yapısal faktörlerin bu süreçlere nasıl etki ettiğini anlamaya çalışmasıyla öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, hangi tür değerlerin tüm kültürlerde benzer bir yapıya sahip olduğu, hangilerinin kültüre özgü olduğu sorularına yanıt aranmaktadır. Daha önceki araştırmalardan farklı olarak, bu çalışma değerleri

yalnızca bireysel düzeyde ele almakla kalmayıp, aynı zamanda kültürel ve toplumsal faktörlerle olan ilişkisini de değerlendirmektedir. Değer sistemleri arasındaki yapısal ilişkiler de bu çalışmanın temel inceleme alanlarından biridir; değerler arasındaki çatışmalar ve uyumluluklar analiz edilerek kültürler arasında bu yapının benzerliği veya farklılığı ortaya konulmaktadır. Değerlerin farklı kültürel bağlamlarda aynı veya benzer anlamlara sahip olup olmadığını ve kültürlerarası karşılaştırmaların geçerliliğini inceleyen Schwartz, çeşitli değişkenlerin karşılaştırmalara nasıl yansıdığını odağa almıştır. Dünyada pek çok ülkede yapılan süregelen deneysel araştırmalara dayanan bu teori geniş ölçekli veriye dayalı bir analiz sunarak değerlerin içeriği ve yapısı konusunda daha bütüncül bir anlayış geliştirmeye yönelik önemli bir adım atmaktadır (Schwartz, 1992: 1-3).

Görüldüğü gibi Schwartz'ın Temel Değerler Teorisi, bireyler ve toplumlar tarafından benimsenen evrensel değerleri sınıflandıran bilimsel bir model sunmakla kalmaz, aynı zamanda değerlerin bireysel ve toplumsal düzeyde nasıl şekillendiğini anlamak için kültürler arası küresel bir çerçeve sağlamaktadır. Bu teori, insan davranışlarının kökenlerini anlamada sosyal psikolojiden politikaya kadar geniş bir araştırma alanına katkı sağlamakla birlikte, eğitimde değerler eğitimi süreci açısından da önem taşımaktadır. Günümüz eğitim sistemlerinde değer eğitimi, bireylerin ruhsal gelişimlerini ve toplumsal hayata katılımını destekleyen önemli bir bileşendir. Diğer taraftan değerler, bireylerin ahlaki ve ruhsal gelişimlerini yönlendirirken aynı zamanda toplumun kültürel dokusunun korunmasına da katkı sağlamaktadır (Bhat, 2018: 839). Buna karşın, değerlerin sosyal olarak inşa edildiği ve zamanla değişebileceği göz önüne alındığında değerlerin eğitime nasıl entegre edileceği konusu, farklı ülkelerde ve eğitim sistemlerinde farklı yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmaktadır (Halstead, 1996: 5-6). Bir diğer deyişle her eğitim sisteminin kendi tarihi bağlamı, kültürel ve toplumsal dokusuna göre değerleri öğretme ve entegre etme biçimi farklılaşabilmektedir.

Bilindiği gibi sosyal bilgiler dersi, öğrencilere sadece tarihi olayları veya coğrafi bilgileri öğretmekle kalmaz; aynı zamanda toplumsal, kültürel ve etik değerleri de öğretmektedir. 2024 Sosyal Bilgiler Ders Programının temel unsurlarından biri, toplumsal yaşam için vazgeçilmez olarak ifade edilebilecek değerlerdir. Sosyal bilgiler ders programı doğası gereği değerler eğitimi uygulamaya koyan bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla program, öğrencilerin öğrenme sürecinde davranışlarına, kararlarına ve deneyimlerine yansıtılmasını esas alan erdem-değer-eylem modeline dayanmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2024: 4).

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli” olarak adlandırılan bu yaklaşımın nihai hedefi “yetkin ve erdemli insan” yetiştirmektir. Temelini iki ana yapının oluşturduğu bu model, bir yanda

öğrencilere ahlaki bir pusula kazandırmayı hedefleyen ve millî, manevi ve evrensel değerlere dayanan "Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi" diğer yanda ise onları 21. yüzyıl yetkinlikleriyle donatan kavramsal, alana özgü, sosyal-duygusal ve okuryazarlık gibi çeşitli becerileri içeren "Beceriler Çerçevesi"dir. Model, bu iki yapıyı birleştirerek bilgi, beceri, eğilim ve değerleri iç içe geçiren, ezberden uzak, anlamlı ve derinlikli öğrenme yaşantıları sunarak kendi değerlerine bağlı, aynı zamanda dünyayla rekabet edebilecek donanımlı ve erdemli nesiller yetiştirmeyi amaçlamaktadır (MEB, 2025).

Güncel Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı incelendiğinde programda yer alan değerlerin Schwartz'ın değer kategorileri içinde yer alan bazı değerler ile örtüştüğü görülmektedir. Nitekim programın içerik çerçevesinde belirtildiği üzere insani, millî, manevi ve bunlarla uyumlu evrensel değerlere yer verildiği; özel amaçlar kısmında öğrencilerin bu değerleri yaşatmaya istekli etkin vatandaşlar olarak yetiştirilmelerinin sağlanmasının hedeflendiği belirtilmiştir (MEB, 2024: 4-6). Buna karşın farklı kültürleri kapsayan deneysel çalışmalara göre insanların değer formasyonu, içinde yetiştikleri toplumsal kültürün bir yansımasıdır (Hofstede, 2001). İçine doğulan kültürel bağlam, kişisel değerlerin gelişiminde ve bunun sosyal hayattaki uygulamaları açısından kritik bir role sahip olduğunu savunan Schwartz'a göre kültür, bireylerin değer önceliklerini şekillendiren bir çerçeve sunmaktadır (Sagiv ve Schwartz, 2022: 518-519). Schwartz'a göre, değerlerin temel yapısı evrensel olmakla birlikte kültürel, ekonomik ve sosyal bağlamlar bu değerlerin önem sırasını ve toplumların onları nasıl yorumladığını büyük ölçüde etkilemektedir. Örneğin, bireycilik ve toplulukçuluk ekseninde Batı ve Doğu toplumları arasındaki farklılıklarda, istikrarlı ülkelerde bireysel başarı ve kendini gerçekleştirme değerlerinin, daha istikrarsız ülkelerde ise güvenlik ve uyum değerlerinin öne çıktığını savunmaktadır (Schwartz, 2012: 12-16). Dolayısıyla Schwartz'ın bir değişken olarak kültürel bağlamının, değer tercihleri konusunda anlam ve yönlendirme sunduğu söylenebilir.

Türkiye'de öğrencilerin değer tercihlerini anlamaya yönelik çalışmaların genellikle cinsiyet, öğrenim türü, sınıf düzeyi gibi demografik değişkenler çerçevesinde yürütüldüğü görülmektedir (Küçük, 2016: 294). İlgili alan yazın incelendiğinde Maarif Modeli 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim programında yer verilen değerlerin, bilimsel bir model olan Schwartz'ın Temel Değerler Teorisi ile ne ölçüde örtüştüğü veya ayrıştığı konusunda akademik bir boşluk olduğu söylenebilir. Bu çalışmanın, ulusal değer eğitimi uygulamalarının uluslararası teorilerle karşılaştırılmasına katkı sağlamak ve sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitiminin etkili biçimde planlanmasına ışık tutmak açısından önem taşıdığı düşünülmektedir. Bu bağlamda, Maarif

Modeli 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki değerlerin Schwartz'ın Değerler Kuramı çerçevesinde nasıl konumlandığı sorusu önem arz etmektedir. Bu kapsamda araştırmanın ana problem cümlesi “2024 Maarif Modeli Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan değerlerin, Schwartz’ın Değer Kuramındaki temel kategoriler ve motivasyonel boyutlarla ilişkisi nedir?” şeklinde belirlenmiştir. Böylelikle araştırma, Schwartz’ın Değerler Kuramı ile sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitiminin uluslararası teorilerle ilişkisini anlamada bir çerçeve sunmaktadır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırmanın temel amacı, 2024 yılında yayımlanan Maarif Model Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan değerlerin Schwartz’ın Değerler Kuramı çerçevesinde nasıl konumlandığını incelemektir. Araştırma, programdaki değerlerin kuramsal bağlamdaki dağılımını belirlemeyi ve bu değerlerin tekrar sıklıklarını analiz etmeyi hedeflemektedir. Bu analiz aracılığıyla, ulusal bir eğitim reformu belgesinin değerler yapısının, uluslararası bir değer teorisiyle ne ölçüde örtüştüğü veya ayrıştığı incelenerek, programın hem yerel kültürel kodları hem de evrensel değerleri nasıl bir denge içinde sunduğu deşifre edilmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışma, nitel araştırma paradigması kapsamında doküman analizi yöntemi ile yürütülmüştür. Nitel araştırmalar, farklı disiplinlerde ve uygulamalı alanlarda yaygın olarak kullanılan bir yaklaşımdır ve çalışmanın teorik çerçevesine bağlı olarak hangi soruların sorulduğu, hangi verilerin toplandığı ve hangi dokümanların analiz edildiği değişiklik gösterebilir (Merriam ve Tisdell, 2016: 24). Dokümanların geçmiş bilgiyi ve bağlamı ortaya koyma, ek sorular oluşturma, tamamlayıcı veriler sunma, değişim ve gelişimin izlenmesi gibi imkânlar tanıyan özelliklerinden (Bowen, 2009) yola çıkarak araştırmada doküman analizi yöntemi seçilmiştir.

Çalışma, üç aşamalı bir analiz sürecine sahiptir. İlk aşamada, öğretim programında yer alan değerler belirlenmiş, öğrenme alanlarında ve sınıf düzeylerinde tekrar sıklıkları analiz edilerek, programda öne çıkan değerler tespit edilmiştir. İkinci aşamada ise öğretim programında yer alan değerler, Schwartz’ın Değer Kuramı kategorileriyle teorik olarak eşleştirilmiş ve bu değerlerin kuramsal çerçevede nasıl konumlandığı belirlenmiştir. Son aşamada ise, betimsel analiz verileri ışığında değerlerin Schwartz’ın kuramındaki kategorilerle kurduğu ilişki incelenmiş ve programın değer eğitimine yönelik öncelikleri ortaya konulmuştur. Bu kapsamda araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır:

- 1- 2024 Maarif Programı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerler nedir, bu değerlerin öğrenme alanlarında ve sınıf düzeylerinde tekrar edilme sıklıkları nedir?
- 2- 2024 Maarif Programı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerler, Schwartz'ın Değer Kuramı kategorileri ve motivasyonel boyutlarına nasıl dağılmaktadır?
- 3- 2024 Maarif Programı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan değerlerin tekrar etme sıklıkları dikkate alındığında, bu değerler Schwartz'ın Değer Kuramı kategorileri ve motivasyonel boyutlarına nasıl dağılmaktadır?

Veri Seti

Araştırmanın temel veri kaynağını, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2024 yılında güncellenen Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı oluşturmaktadır. Bu program, Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerden kazanması beklenen bilgi, beceri ve değerleri kapsayan bir doküman olarak ele alınmıştır. Programın farklı bölümlerinde çeşitli değerlerin vurgulandığı ve bu değerlerin öğrenme alanlarıyla ilişkilendirildiği görülmektedir.

Veri toplama sürecinde, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değer ifadeleri ve bu değerlerin öğretim amaçlarıyla ilişkili bölümleri incelenmiştir. Değerlerin sınıflandırılmasında ve analize yönelik teorik bir çerçeve oluşturulmasında Schwartz'ın Değerler Kuramı (1992, 2012) rehberlik etmiştir. Ancak, bu kuram çalışmanın temel veri kaynağı değil, programdaki değer ifadelerinin analizine rehberlik eden teorik bir çerçeve olarak ele alınmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın ilk aşamasında, öğretim programında yer alan değerler belirlenmiştir. Daha sonra, bu değerlerin sınıf seviyelerinde ve öğrenme alanlarında ne sıklıkta tekrarlandığı tespit edilmiştir. Elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Betimsel analiz, verilerin detaylı bir şekilde ayrıştırılmasını gerektirmeyen durumlarda sıklıkla kullanılan bir yaklaşımdır (Baltacı, 2019: 377). Betimsel analiz yoluyla elde edilen keşfedici bulgular (Ültay, Akyurt ve Ültay, 2021) teorik çerçeve ile program arasındaki ilişkiyi derinlemesine incelemek amacıyla kullanılmıştır.

İkinci aşamada Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerlerin Schwartz'ın Değer Kuramı çerçevesinde incelenmesi için yönlendirilmiş içerik analizi yöntemi

kullanılmıştır. Yönlendirilmiş içerik analizi, araştırmacının belirli bir teorik çerçeveye veri setini analiz etmesini ve verideki anlamlı temaları bu çerçeveye ilişkilendirmesini sağlamaktadır (Hsieh ve Shannon, 2005). Bu süreç, içeriğin sistematik olarak analiz edilmesi ve kodlanması yoluyla, araştırma sorularına yönelik anlamlı örüntülerin ve ilişkilerin ortaya çıkarılmasına imkân tanımaktadır (Schreier, 2012). Zira her içerik analizi, analistin metinlerin anlam kazandığı ve araştırma sorularını yanıtlayabileceği bir bağlam inşa etmesini gerektirir (Krippendorff, 2004: 24). Bu bağlamda veri setinin analizinde merkeze alınan değer kuramında bulunan değer kategorileri ise Güvenlik (Security), Uyum (Conformity), Geleneksellik (Tradition), İyilikseverlik (Benevolence), Evrensellik (Universalism), Öz yönelim (Self-Direction), Uyarılım (Stimulation), Hazcılık (Hedonism), Başarı (Achievement), Güç (Power) şeklindedir. Yine aynı kuramda yer alan motivasyonel boyutlar ise; Kendini Aşma (Self-Transcendence), Kendini Güçlendirme (Self-Enhancement), Koruma (Conservation) ve Değişime Açıklık (Openness to Change) olarak yer almaktadır.

Son aşamada, programda yer alan değerlerin öğrenme alanlarında ve sınıf düzeylerinde tekrar edilme sıklıkları dikkate alınarak, Schwartz'ın Değer Kuramı'ndaki kategorilerle kurulan bağlar yeniden değerlendirilmiştir. Bu aşamada, her bir değer tekrarlanma sıklığı, ilgili kategorinin analizdeki ağırlığını belirlemek için kullanılmıştır. Bu anlamda, bir değer belirli bir kategoriyle teorik olarak ilişkilendirilmiş olsa da, programda bu değer sıkça tekrar edilmesi, ilgili kategoriye olan bağın daha güçlü olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, değerlerin tekrar sıklıkları kategorilerle kurulan bağları güçlendirdiği veya zayıflattığı söylenebilir. Böylece, programın değer eğitime yönelik hangi kategorilere ve motivasyonel boyutlara daha fazla vurgu yaptığı, sayısal verilerle desteklenerek ortaya konulmuştur.

Araştırmanın İnandırıcılığı ve Tutarlılığı

Nitel araştırmalar, olguları kendi doğal ortamlarında ve bütüncül bir yaklaşımla anlamayı hedeflemektedir. Bu yönüyle, ölçme ve genelleme odaklı pozitivist paradigmadan felsefi olarak ayrılır (Guba ve Lincoln, 1994). Bu temel ayrım, araştırmanın bilimsel titizliğini (rigor) değerlendirirken, nicel çalışmalara özgü "geçerlilik" ve "güvenirlilik" kavramları yerine, nitel paradigmanın kendi kriterlerini beraberinde getirmektedir (Morse vd., 2002).

Bu kriterler arasında yer alan inandırıcılık (bulguların gerçeklikle uyumu) ve tutarlılık (sürecin öngörülebilirliği), çalışmanın güvenirliliğinin (trustworthiness) temel taşlarıdır. Alan yazında, özellikle içerik analizi gibi sistematik yöntemlerde bu niteliklere ulaşmanın en etkili yolunun, araştırma sürecinin her aşamasını okuyucuya şeffaf bir şekilde sunmaktan geçtiği

kabul edilmektedir (Elo ve Kyngäs, 2008). Bu yaklaşım, okuyucunun analiz mantığını takip etmesine ve bulguların verilerden nasıl türetildiğini görmesine imkân tanımaktadır. Bu ilke doğrultusunda, çalışmanın kalitesini temin etmek amacıyla araştırma sürecinde izlenen aşamalar ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Kodlama ve Kategorileştirme Süreci

Verilerin analizi, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan değerlerin Schwartz'ın Değerler Kuramı çerçevesinde kodlanması ve kategorilere eşleştirilmesi yoluyla gerçekleştirilmiştir. Kodlama süreci, araştırmacılar tarafından geliştirilen “Değer-Kategori Eşleştirme ve Derecelendirme Rubriği” vasıtasıyla bağımsız olarak yürütülmüş, ardından tutarlılık sağlamak amacıyla karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmıştır. Neuendorf'a (2017: 49) göre kodlama ve içerik analizi süreçlerinin güvenilir olması için sistematik kurallar belirlenmeli ve bu süreç açıkça tanımlanmalıdır. Bu amaçla, Mayring (2014: 102) tarafından ifade edilen kodlama sürecinde yer alan çeşitli bileşenler etrafında kodlamalar yapılmıştır. Söz konusu bileşenler ise şu şekildedir;

- Değişken (Variable): Analiz edilen temel kavramdır. Bu çalışmada, 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerler değişken olarak belirlenmiştir.
- Değer (Value): Değişkenin alt kategorileridir. Araştırmada, Schwartz'ın Değer Kuramı'nda belirlenen temel değerler (Evrensellik, Geleneksellik, Güvenlik vb.) değer kategorileri olarak kullanılmıştır.
- Tanım (Definition): Her kategori için, kodlama sürecinde hangi ifadelerin belirli bir değere karşılık geldiğini açıklayan sistematik tanımlamalar yapılmıştır.
- Çapa Örnekler (Anchor Samples): Her değeri temsil eden tipik ifadeler belirlenmiş, kodlama sürecinin tutarlılığını sağlamak amacıyla bu örneklerden faydalanılmıştır.
- Kodlama Kuralları (Encoding Rules): Değerlerin kategorilere nasıl atanacağını belirleyen kurallar oluşturulmuş, birden fazla kategoriye uygun ifadeler için baskın vurguya göre sınıflandırma yapılmıştır.

Değerlerin Belirlenmesi

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan değerler doğrudan program metninden çıkarılmıştır. Programda kavramsal becerilerinin, alan becerilerinin, sosyal-duygusal öğrenme becerileri ile eğilimlerin, değerler ve okuryazarlıkların bütün olarak ele alındığı ifade edilmektedir. Söz konusu yapı içinde bütünleşik şekilde yer alan değerler her bir öğrenme alanı

içinde aranmış ve tespit edilmiştir. Araştırmacılar, değerlerin bağlam içinde nasıl tanımlandığını ve hangi eğitsel amaçlarla vurgulandığını analiz ederek değer ifadelerinin bağlam içinde belirlenmesini sağlamıştır.

Motivasyonel Boyutların Analizi

Kodlanan değerler, Schwartz'ın kuramında tanımlanan 4 temel motivasyonel boyut (kendini aşma, kendini güçlendirme, koruma, değişime açıklık), temel kategoriler üzerinden ilişkilendirilmiştir.

Karşılaştırmalı Kodlama Süreci

Araştırmacılar kodlamalarını “Değer-Kategori Eşleştirme ve Derecelendirme Rubriği” vasıtasıyla bağımsız olarak gerçekleştirmiştir. Ardından kodlama sonuçları karşılaştırılmış ve uyum yüzdesi hesaplanarak, sürecin tutarlılığı değerlendirilmiştir. Bu kapsamda araştırmacılar arası uyum yüzdesi hesaplanmıştır. Uyum yüzdesi hesaplamasında, Miles ve Huberman'ın (1994, s64) önerdiği formül kullanılmıştır:

$$\text{Uyum Yüzdesi} = \left(\frac{\text{Görüş Birliği}}{\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}} \right) \times 100$$

Araştırmacılar arasında görüş birliği sağlanan kodlamalar 18, görüş ayrılığının bulunduğu kodlamalar ise 2 olarak ortaya çıkmıştır. Bu formüle göre uyum yüzdesi $(18/(18+2)) \times 100 = \%90$ şeklinde çıkmıştır. Görüş ayrılığı olan kodlamalar ise araştırmacılar tarafından birlikte değerlendirilmiş ve nihai bir uzlaşya varılmıştır.

Kodlama sürecinin güvenilirliğini artırmak amacıyla, alan uzmanlarından görüş alınmıştır. Sosyal Bilgiler eğitimi ve değer eğitimi alanında uzman bir akademisyen, kodlama sonuçlarını ve analiz sürecini değerlendirmiştir. Bu sayede, kodlamaların hem kuramsal çerçeveye uyumluluğu hem de öğretim programının bağlamına uygunluğu arttırılmıştır.

Son olarak kodlama sürecinin şeffaflığını sağlamak amacıyla, araştırma sürecinde kullanılan Değer-Kategori Eşleştirme ve Derecelendirme Rubriği örneği araştırmanın eklerinde sunulmuştur.

Sınırlılıklar

Bu araştırmanın temel sınırlılığı, 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile sınırlı kalmasıdır. Ayrıca programın uygulanma süreçleri, ders kitapları, öğretmenlerin değer eğitimine

yönelik etkinlikleri veya öğrenci görüşleri çalışmaya dâhil edilmemiştir. Kodlamalar ise yalnızca Schwartz'ın Değerler Kuramı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir; farklı değer kuramları veya yaklaşımlar bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın Birinci Alt Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 1'e göre programda 20 farklı değere yer verilmiştir. Bu değerlerin sınıflara göre dağılımlarına bakıldığında; 4. sınıf programında özgürlük değerine yer verilmediği, geri kalan 19 değer ise 29 defa tekrar ettiği tespit edilmiştir. Bu sınıf düzeyinde vatanseverlik (4), saygı (3) ve sorumluluk (3) en çok tekrar eden değerler olarak tespit edilmiştir. 4. sınıf programında yer alan değerlerin toplamına (29) bakıldığında dördüncü sınıf kademesi, en fazla değer içeren ve değer çeşitliliğinin en yüksek olduğu (19/20) sınıf düzeyidir.

5. sınıf düzeyine bakıldığında ise aile bütünlüğü, dostluk, dürüstlük, merhamet, mütevazılık, sabır, sağlıklı yaşam değerlerinin yer almadığı görülmektedir. Tablo 1'e göre 5. sınıflarda 13 farklı değere yer verilmiştir. Bu sınıf kademesinde vatanseverlik (5) değeri ise en çok tekrar eden değer olarak öne çıkmaktadır. Geri kalan değerler ise 1-2 aralığında kendini göstermektedir.

Tablo 1'den 6. sınıf programında dostluk, estetik, merhamet, mütevazılık, sabır, tasarruf, yardımseverlik değerlerinin öğrenme alanları içinde yer almayan değerler oldukları anlaşılmaktadır. Buna göre 6. Sınıf kademesinde 13 farklı değer, 22 farklı şekilde yer almıştır. 6.sınıf programında vatanseverlik (5) ve duyarlılık (3) en çok tekrar eden değerler olarak öne çıkmaktadır. Geri kalan değerlerin 1-2 aralığında yer aldıkları görülmektedir.

7. sınıf düzeyinde ise dürüstlük, estetik, mahremiyet, mütevazılık, sabır, sağlıklı yaşam, temizlik değerlerine yer verilmediği anlaşılmaktadır. Programın genelinde yer alan 20 değer 13'ünün 7. sınıf düzeyinde yer bulduğu görülmektedir. Tablo 1'e göre 7. sınıflarda en çok tekrar eden değer duyarlılık (4) olduğu tespit edilmiştir. Geri kalan değerler ise 1-3 aralığında dağılmaktadır. Değerlerin toplamına bakıldığında vatanseverlik (17), duyarlılık (11) ve sorumluluk (8) değerlerin programda en fazla öne çıkan değerler oldukları görülmektedir.

Tablo 1. 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlerin Sınıf Düzeyindeki Dağılımları

Sıra	Değer	4.Sınıf	5.Sınıf	6.Sınıf	7.Sınıf	Toplam
1	Adalet	1	1	1	1	4
2	Aile Bütünlüğü	2	-	2	1	5
3	Çalışkanlık	1	1	1	3	6
4	Dostluk	1	-	-	3	4
5	Duyarlılık	2	2	3	4	11
6	Dürüstlük	1	-	2	-	3
7	Estetik	2	1	-	-	3
8	Mahremiyet	1	1	1	-	3
9	Merhamet	1	-	-	1	2
10	Mütevazılık	1	-	-	-	1
11	Özgürlük	-	1	1	1	3
12	Sabır	1	-	-	-	1
13	Sağlıklı Yaşam	1	-	1	-	2
14	Saygı	3	1	1	2	7
15	Sevgi	1	2	1	3	7
16	Sorumluluk	3	2	2	1	8
17	Tasarruf	1	2	-	1	4
18	Temizlik	1	1	1	-	3
19	Vatanseverlik	4	5	5	3	17
20	Yardımseverlik	1	2	-	1	4
	Toplam	29	22	22	25	98
	Dağılım	19/20	13/20	13/20	13/20	20/20

Tablo 2'ye göre değerlerin en çok tekrar ettiği öğrenme alanlarına bakıldığında Birlikte Yaşamak (24), Yaşayan Demokrasimiz (20) ve Evimiz Dünya (17) öğrenme alanlarının öne

Schwartz'ın Değer Kuramı Çerçevesinde 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlerin Analizi

çıktığı görülmektedir. Birlikte Yaşamak öğrenme alanı içinde dostluk, mütevazılık ve sorumluluk değerlerinin diğer öğrenme alanlarına göre daha fazla öne çıktığı anlaşılmaktadır. Evimiz Dünya Öğrenme alanı içinde; duyarlılık, estetik ve temizlik değerleri diğer öğrenme alanlarına göre öne çıkmaktadır. Ortak Mirasımız öğrenme alanı içinde ise; saygı ve sevgi değerleri ön plana çıkmaktadır. Yaşayan Demokrasimiz öğrenme alanında adalet değeri öne çıkmaktadır. Hayatımızdaki Ekonomi öğrenme alanı içinde tasarruf değeri ön plandadır. Teknoloji ve Sosyal Bilimler öğrenme alanında mahremiyet, özgürlük ve sabır değerleri ön plana çıkmaktadır. Son olarak her bir öğrenme alanı içinde vatanseverlik değerinin en az bir defa yer aldığı anlaşılmaktadır.

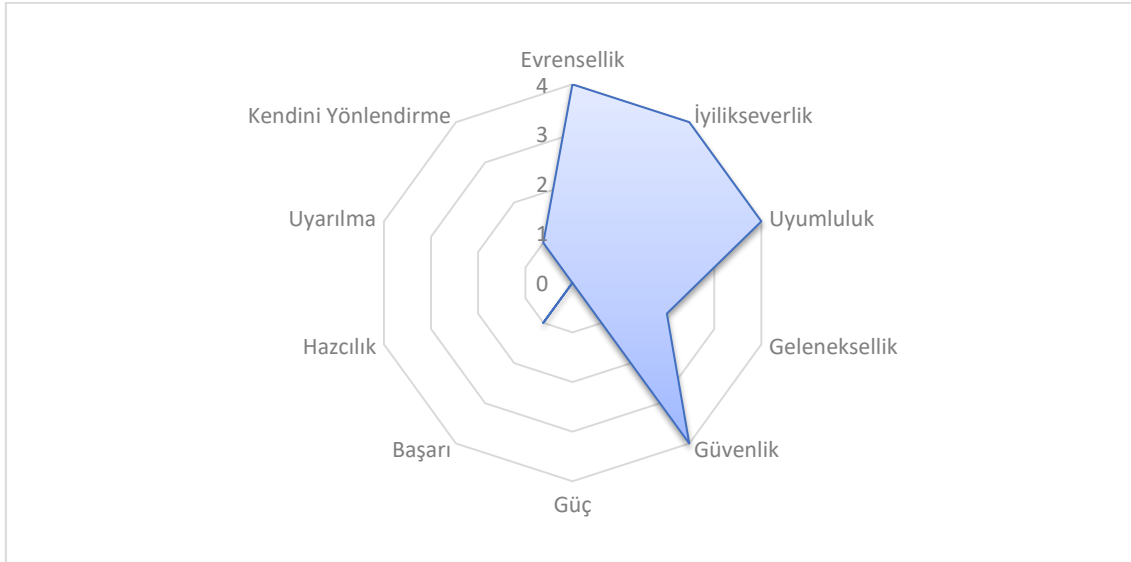
Tablo 2. 2024 Maarif Model Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlerin Öğrenme Alanlarına Dağılımları

Öğrenme Alanı						
Değer	Birlikte Yaşamak	Evimiz Dünya	Ortak Mirasımız	Yaşayan Demokrasimiz	Hayatımızdaki Ekonomi	Teknoloji ve Sosyal Bilimler
Adalet	1	-	-	3	-	-
Aile Bütünlüğü	2	-	1	2	-	-
Çalışkanlık	2	-	-	-	2	2
Dostluk	2	1	-	-	-	1
Duyarlılık	3	4	-	2	-	2
Dürüstlük	1	-	-	-	1	1
Estetik	-	2	1	-	-	-
Mahremiyet	-	-	-	1	-	2
Merhamet	1	1	-	-	-	-
Mütevazılık	1	-	-	-	-	-
Özgürlük	-	-	-	1	-	2
Sabır	-	-	-	-	-	1
Sağlıklı Yaşam	-	1	-	1	-	-
Saygı	2	-	3	1	-	1
Sevgi	2	1	3	1	-	-

Sorumluluk	4	-	-	3	-	1
Tasarruf	-	-	-	-	3	1
Temizlik	-	3	-	-	-	-
Vatanseverlik	2	3	4	3	4	1
Yardımseverlik	1	1	-	2	-	-
Toplam	24	17	12	20	10	15

Araştırmanın İkinci Alt Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt sorusu kapsamında elde edilen bulgulardan, değerlerin kategorilere dağılımları Grafik 1’de yer almaktadır. Buna göre sosyal bilgiler programında en fazla değer evrensellik, iyilikseverlik, uyumluluk ve güvenlik kategorileriyle ilişkilendirildiği görülmektedir. Programda söz konusu kategorilerle ilişkisi bulunan dört değer tespit edilmiştir. Geleneksellik kategorisi ile ilişkili iki değer bulunurken, başarı ve kendini yönlendirme kategorileri birer değer ile ilişkilendirilmiştir. Grafik 1’e göre programda güç, hazcılık ve uyarılma kategorileriyle ilişkilendirilebilecek herhangi bir değer bulunmamaktadır.

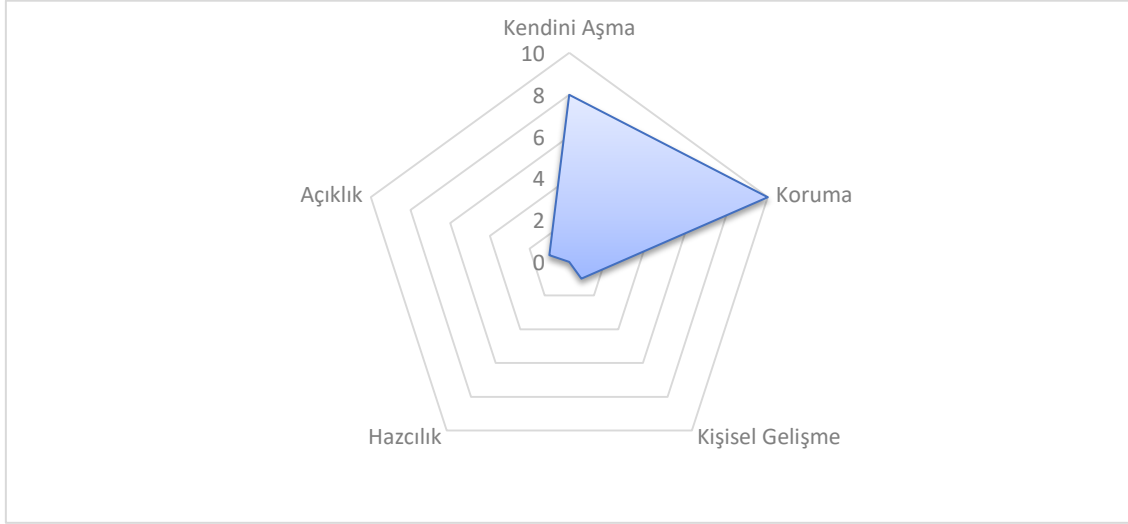


Grafik 1. Sosyal Bilgiler Değerlerinin Schwartz Değer Kuramı Kategorilerine Göre Radar Grafiği

Schwartz’ın değer kuramına göre kategoriler temel motivasyon boyutlarına sahiptir. Öğretim programında yer alan değerlerin motivasyon boyutlarına dağılımları Grafik 2’de yer almaktadır. Buna göre sosyal bilgiler programında en fazla değer koruma ve kendini aşma motivasyonel boyutlarıyla ilişkilendirildiğini görülmektedir. Koruma boyutu on, kendini aşma

Schwartz'ın Değer Kuramı Çerçevesinde 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlerin Analizi

boyutu ise sekiz değer ile ilişkilendirilmiştir. Kişisel gelişme ve açıklık boyutları birer değer ile ilişkilendirirken, hazcılık boyutuna ilişkin herhangi bir değer bulunmadığı tespit edilmiştir.



Grafik 2. Sosyal Bilgiler Değerlerinin Schwartz Değer Kuramı Temel Motivasyonlarına Göre Radar Grafiği

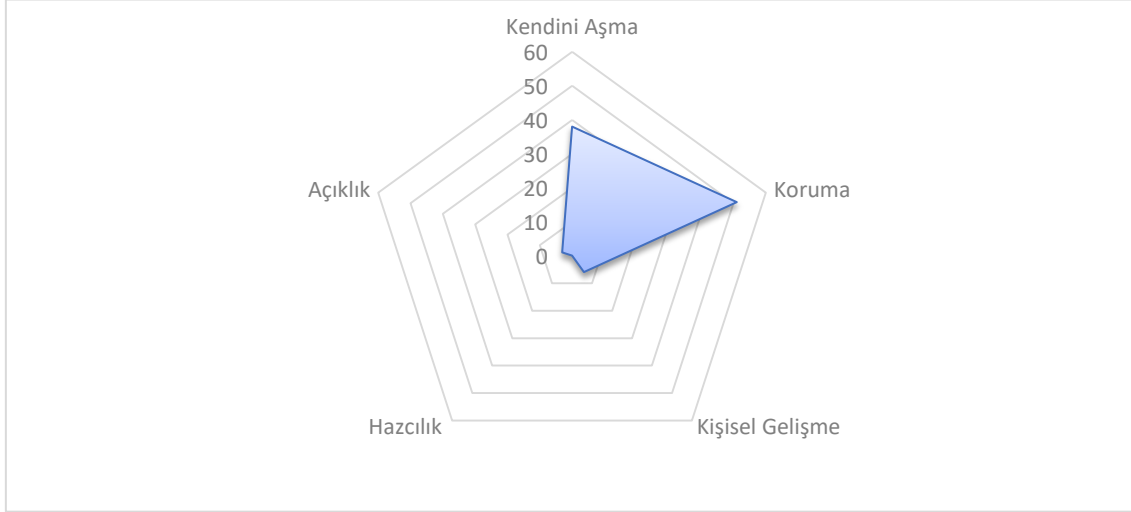
Araştırmanın Üçüncü Alt Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın ilk aşamasında gerçekleştirilen betimsel analiz sonuçlarına göre değerlerin tekrar sıklıkları tespit edilmiş ve söz konusu tekrarlar ağırlıklandırılarak kategorilere dağılımlar yeniden ele alınmıştır. Elde edilen bulgular Grafik 3'te yer almaktadır. Buna göre 20 değer, programın genelinde toplamda 98 defa tekrar edilmiştir. 98 tekrara göre; değerlerin en sık geleneksellik (22), evrensellik (21), iyilikseverlik (17), güvenlik (17) ve uyumluluk (12) kategorileriyle ilişkili olduğu görülmektedir. Başarı (6) ve kendini yönlendirme (3) kategorileri daha düşük sıklıkta tekrar edilirken, güç, hazcılık ve uyarılma kategorileriyle ilişkilendirilebilecek herhangi bir değer programda yer almadığı belirlenmiştir.



Grafik 3. Sosyal Bilgiler Değerlerinin Tekrar Sıklıkları ile Schwartz Değer Kuramı Kategorilerine Göre Radar Grafiği

Motivasyon boyutlarına bakıldığında ise elde edilen bulgular Grafik 4'te yer almaktadır. Buna göre değerlerin en fazla koruma (51) ve kendini aşma (38) boyutlarıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Kişisel gelişme (6) ve açıklık (3) boyutları programda daha az tekrar edilirken, hazcılık kategorisi ile ilişkilendirilebilecek herhangi bir değer programda yer almadığı tespit edilmiştir.



Grafik 4. Sosyal Bilgiler Değerlerinin Tekrar Sıklıkları ile Schwartz Değer Kuramı Temel Motivasyonlara Göre Radar Grafiği

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırma 2024 Maarif Modeli Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerleri Schwartz'ın Değer Kuramı çerçevesinde analiz etmeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda yeni programda yer alan değerlerin, Schwartz'ın tanımladığı evrensellik, iyilikseverlik, uyum, geleneksellik, güvenlik, güç, başarı, hazcılık, uyarılma, kendini yönlendirmeden oluşan on temel değer kategorisi ile kendini aşma, kendini güçlendirme, koruma, değişime açıklıktan oluşan dört motivasyonel boyut açısından nasıl konumlandığı ortaya konulmuştur. Araştırmanın sonucunda programda yer alan 20 değerden vatanseverlik, duyarlılık ve sorumluluk gibi temel değerlerin öne çıkması, milli kimliğin ve kolektif bilincin güçlü bir şekilde inşasına bir vurgu olduğuna işaret etmektedir. Nitekim 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında vatanseverlik değerinin milli kimlikle beraber kullanıldığı görülmektedir (MEB, 2024, s. 66, 75, 101, 102). Değerlerin yoğun olarak yer aldığı öğrenme alanlarının "Birlikte Yaşamak", "Yaşayan Demokrasimiz" ve "Evimiz Dünya" olması, bu kavramların farklı sosyal, demokratik ve çevresel bağlamlarda ele alındığını göstermektedir. Bu durum, programda değer eğitiminin sadece soyut bilgiler olarak değil; gündelik yaşam ve farklı toplumsal alanlara bütünleşik uygulamaya dayalı ve çok yönlü bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir.

Buna karşın Schwartz'ın değer kuramına göre temel değer kategorilerinden güç, hazcılık ve uyarılma kategorilerine ait herhangi bir değer programda yer almadığı belirlenmiştir. Bu durum, sosyal bilgiler dersinin doğası gereği mi; yoksa program yapıcılarının bilinçli bir tercih mi olduğu sorusunu gündeme getirmektedir. Bilindiği gibi sosyal bilgiler eğitiminin temel hedefi bireyi topluma uyarlamaktır. Bu nedenle bireysel liderlik (güç), mutluluk (hazcılık) ve keşfetme isteği (uyarılma) gibi değerlerin programda yer almaması, programın geleneksel vatandaşlık aktarımı yaklaşımına daha yakın olduğunu göstermektedir. Bu durumun esasında sosyal bilgiler dersinin amacı ve doğasına yönelik genel eğilimle örtüştüğü söylenebilir. Nitekim sosyal bilgilerin amacını üç temel paradigmada ele alan Barr, Barth ve Shermis'e göre (1978, s. 17-20), bunlardan önemli bir tanesi vatandaşlık aktarımıdır. Buna göre, öğrencilerin toplumsal normları, değerleri ve kuralları öğrenmeleri ve iyi bir vatandaş olmaları hedeflenmektedir. Keza programın değerler konusundaki yaklaşımının, Türkiye'deki sosyal bilgiler öğretmenlerinin bu konudaki görüşleriyle paralellik taşıdığı söylenebilir. Örneğin Hanaylı ve arkadaşlarının (2020, s. 231-232) yaptıkları araştırmanın bulgularına göre sosyal bilgiler öğretmenleri, dersin temel amacını iyi vatandaş yetiştirmek olarak tanımlamakta ve dersin, öğrencileri geçmiş bilerek geleceğe hazırlamak amacıyla tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgileri üzerinden ele almaktadır.

Schwartz'ın değer kuramı bağlamında Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında en sık vurgulanan değerler evrensellik (21), iyilikseverlik (17), uyumluluk (12), geleneksellik (22) ve güvenlik (17) kategorileriyle ilişkilidir. Buna karşılık, güç, hazcılık ve uyarılma kategorilerine ait herhangi bir değer programda bulunmaması dikkat çekicidir. Bu durum, öğretim programının toplumcu ve geleneksel değerlere ağırlık verdiğini, bireysel başarı, özgüven ve keşfetme isteği gibi birey merkezli değerlerinse geri planda kaldığını göstermektedir. Güncel Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim programında güvenlik, uyumluluk ve geleneksellik kategorileri ile ilişkili değerlerin ön plana çıkmasını, siyasi ve sosyal hadiseler, ekonomik krizler veya doğal afetler gibi faktörlerden etkilenmiş olabilir. Nitekim Çalışkan ve Kaya'nın (2021, s. 1074) yaptığı araştırmanın bulgularına göre deprem gibi büyük felaketlerin, toplumda birliktelik ve dayanışma değerlerini ön plana çıkardığını açıkça göstermektedir. Buna karşın bu değerlerin tarihsel olarak Türkiye'nin eğitim sisteminde ve toplumsal yapısında köklü bir yeri olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durum yalnızca geçici bir eğilim değil, uzun vadeli bir toplumsal dinamiğin sonucu da olabilir. Keskin'in (2008, s. 497-498) bulgularına göre, Cumhuriyet dönemi boyunca sosyal bilgiler derslerinde aile birliğine önem verme, duyarlılık, sorumluluk, saygı, dayanışma gibi gelenekselci değerlere ağırlıklı olarak yer

verilmiştir. Araştırmada elde edilen bir diğer sonuç ise, dönemlere göre sosyal bilgiler içerikli derslerde yer verilen değerlerde bir değişim gözlenirse de, tüm programlarda ortak olarak vurgulanan değerlerin dayanışma, duyarlılık, bağımsızlık ve sorumluluk olduğu yönündedir (Akpınar ve Kaymakçı, 2012).

Bu bağlamda bir diğer önemli nokta, öğretmenlerin ve öğrencilerin değer önceliklerinin programdaki değerlerle ne derece örtüştüğüdür. Pınaz ve Kuru'nun (2022, s. 166-167) sosyal bilgiler öğretmenlerinin değer eğitimi hakkındaki görüşlerini incelediği çalışmanın bulgularına göre öğretmenlerin çoğunluğu geleneksel toplumsal değerlere odaklanmaktadır. Öğretmenler, değerler eğitiminin esas amacını daha çok kültürel mirası koruma ve toplumsal birliği güçlendirme olarak görmektedir. Bu da geleneksel değerlerin ön planda olduğunu göstermektedir. Başçı'nın (2012, s. 197) bulgularına göre sosyal bilgiler öğretmenleri değer kavramını toplumsal bir yapı olarak tanımlamakta ve değerleri toplumu bir arada tutan, birlik, beraberlik ve düzeni sağlayan temel ilkeler olarak görmektedirler. Keza Batmaz ve Erdoğan'ın (2019, s. 2686) yaptığı araştırmaya göre öğretmenler açısından değer, millet olma bilincini pekiştiren ve birlik ile beraberliği sürdüren temel bir kavramdır. Cesur ve arkadaşları (2018, s. 405-408), yerel bir değerler ölçeği geliştirmiş ve bu değerlerin, politik ve dini yönelimlerle birlikte Schwartz'ın değer kategorileriyle ilişkisini incelemiştir. Değerlerin kategorize edilmesi sonucunda, katılımcıların en sık ifade ettiği değerlerin sırasıyla aile, dini değerler, dürüstlük, saygı, sevgi, ahlak, sağlık ve milli değerler gibi geleneksel değerlerin baskın olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmanın bulgularından hazcılık, uyarılma gibi değerlerin en az sıklığa sahip olması Oğuz'un (2012) öğretmen adaylardan elde ettiği bulgularla da örtüşmektedir.

Araştırmada geleneksel kategorideki değerlerin baskın olmasına karşılık bireysel başarıyı teşvik eden başarı (6) ve kendini yönlendirme (3) değerlerinin düşük sıklıkta yer almasını, Türk toplumunun iç dinamiklerinde aramak anlamlı olabilir. Söz gelimi gelenekselcilik ve bireyselleşme sürecinin batılı tarzda yatay bireycilik şeklinde değil, daha çok dikey bireycilik ile bütünleşmiş durumda olduğunu göstermektedir. Çukur, de Guzman ve Carlo (2004, s. 623-625), Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri ve Filipinler'deki bireylerin dindarlık, değerler ile yatay ve dikey bireycilik-toplumculuk ilişkilerini inceledikleri çalışmalarında, Türk katılımcıların dikey bireycilik ile dindarlık gibi geleneksel değerler arasında beklenmedik bir pozitif ilişki olduğunu tespit edilmiştir. Yeni programda yapısal olarak geleneksel değerlerin bireysel değerlere karşı baskın olması, bireysel başarı ve kendini

yönlendirme arzusunun bağımsız ve özerk bir bireycilik yerine, hiyerarşik ve toplumsal onaya dayalı geleneksel bir biçimde ortaya çıkması bu çerçevede düşünülebilir.

Araştırmanın motivasyonel boyutlar açısından değerlerin dağılımına bakıldığında, programda en çok vurgulanan motivasyonel boyutların koruma (51) ve kendini aşma (38) olduğu görülmektedir. Buna karşın, kişisel gelişim (6), açıklık (3) ve hazcılık (0) boyutları oldukça düşük seviyelerde kaldığı tespit edilmiştir. Koruma boyutunun yüksek olması, öğretim programının toplumsal uyumu ve geleneksel değerleri koruma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Araştırmada ortaya çıkan bu manzarayı ise Türkiye'nin sahip olduğu sosyal ve ekonomik koşulları göz önünde bulundurarak Ronald Inglehart'ın değer dönüşümü kuramı içinden okumak anlamlı olacaktır. Değerleri materyalist ve post-materyalist değerler olarak ikiye ayıran Inglehart'a göre (2008, s. 144-145) toplumların değer yaklaşımları şekillendiren temel belirleyiciler, sahip olunan ekonomik ve güvenlik koşullarıdır. Ekonomik refahın ve güvenliğin sağlandığı toplumlarda kendini gerçekleştirme, özgürlük katılım gibi değerler ön plana çıkarken; materyalist değerler güvenlik, zor ekonomik koşullar, hayatta kalma ile ilgili somut ihtiyaçlar ve belirsizliklerin şekillendirdiği toplumsal şartlarda ortaya çıkmaktadır. Programda yer alan değerlerin büyük ölçüde materyalist değerlere odaklandığı ve post-materyalist değerlere sınırlı yer verdiği görülmektedir.

Genel olarak toplum odaklı bir yapıya sahip olduğu görülen programda bireysel başarı ve öz yönlendirme gibi değerler, geleneksel yapıdaki değerlere nazaran daha az vurgulanmaktadır. Ancak, sosyal bilgiler dersinin temel amacının bireyi topluma hazırlamak olduğu göz önüne alındığında, programın bu dersin ana hedefleriyle uyumlu olduğu söylenebilir. Nitekim Ulusal Sosyal Bilgiler Konseyi sosyal bilgilerin vatandaşlık eğitimi açısından en önemli ve merkezi rolü üstlendiği görüşünü benimsemekte ve öğrencilerin yaşadıkları toplum ve dünyayı anlayarak buna katkı sağlayacak vatandaşlık becerilerine sahip olmaları gerektiğini vurgulamaktadır (National Council for the Social Studies, 1994, s. 3). Ayrıca McGuire (2007, s. 620-621), demokratik toplumun işleyişini anlayan bilinçli vatandaşlar yetiştirmek için sosyal bilgiler eğitiminin kritik olduğunu savunmakta ve öğrencilerin vatandaşlık bilincini geliştirmek amacıyla erken yaşlarda sosyal sorumluluk ve politik farkındalık kazanmalarının gerekliliğini vurgulamaktadır. Açıkalın (2011, s. 30) yapmış olduğu araştırmasında katılımcıların neredeyse dörtte üçü, sosyal bilgilerin temel amacını “bilinçli vatandaşlar yetiştirmek” yönünde görüş belirttiklerini tespit etmiştir. Yerli ve yabancı alan yazındaki bu bulgular, mevcut Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının vatandaşlık eğitime dair eğiliminin anlaşılmasını açıklayabilir.

Programda bireysel gelişim ve açıklık boyutlarının sınırlı olması, öğrencilerin eleştirel düşünme, sorgulama ve bireysel başarı gibi becerileri geliştirmesini zorlaştırabilir. Zira 21. yüzyılın gerektirdiği beceri ve yeterlilikler; yeni düşünme yolları geliştirme, sorunlara çözüm üretme, projeleri yönetme ve değişime uyum sağlayarak liderlik yapma gibi yüksek düzeyde düşünme ve girişimcilik becerilerini kapsamaktadır. Bu tanımlama ise eleştirel ve yenilikçi düşünme, problem çözme, girişimcilik ve liderlik gibi bireysel özellikleri ön plana çıkarmaktadır (Beers, 2011, s. 1-2). Buna karşın literatürde ilgili becerilerin yalnızca müfredata ek bir konu olarak yerleştirilmesinin yeterince etkili olmadığı ve eklemeli bir yaklaşımın yetersiz kaldığına dair görüşlere rastlanılmaktadır. Bu doğrultuda, eğitim sistemi ve öğretim yöntemlerinin, bu becerilerin gelişimini destekleyecek şekilde yeniden yapılandırılması gerektiği vurgulanmaktadır (Bereiter, 1984, s. 75-77). Schwartz'ın motivasyonel boyutunda yer alan bireysel değerleri karşılayacak çeşitli eğilimlere programda öğretme öğrenme uygulamaları içinde yerleştirilmiştir. Gerçeği arama, analitik düşünme, eleştirel bakma, özgün düşünme, yaratıcılık, açık fikirlilik gibi eğilimler bunlara örnek verilebilir (MEB, 2024, s. 29,33, 36, 41).

Sonuç olarak, bu araştırma Maarif Modeli 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın değer eğitimi yaklaşımını, Schwartz'ın Değer Kuramı çerçevesinde ele alarak programın hem kültürel bağlamla hem de uluslararası değer eğitim teorileriyle olan ilişkisini ortaya koymaktadır. Programda en çok öne çıkan değerlerin, genellikle toplumsal sorumluluk, aidiyet, duyarlılık gibi birey ve toplum ilişkisini güçlendiren değerler olduğu görülmektedir. Programın toplum odaklı değerleri öncelemesi, Türkiye'nin eğitim politikaları ve kültürel yapısı ile tutarlıdır. Ancak bireysel başarı ve kendini yönlendirme değerlerinin daha az vurgulanması, gelecekteki eğitim programları için bireysel gelişim ve toplumsal uyum arasında dengeli bir yaklaşım geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Araştırmanın bulguları doğrultusunda şu öneriler sunulabilir:

Araştırma bulguları, değerler eğitiminin en yoğun şekilde 4. sınıfta verildiğini ve ilerleyen sınıf düzeylerinde hem değer çeşitliliğinin hem de tekrar sıklığının azaldığını göstermektedir. Bu durum, değerler eğitiminde sarmal bir yapı yerine yığılmalı bir başlangıcın mevcut olduğunu düşündürmektedir. Programın, öğrencilerin bilişsel ve ahlaki gelişim düzeylerine uygun olarak temel değerleri her sınıf düzeyinde farklı bağlamlarda ele alması önemlidir. Bu değerlerin artan bir derinlikle ve sarmal bir yaklaşımla revize edilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın bulgularına göre programda vatanseverlik, toplumsal birlik ve uyumluluk gibi kolektif değerler öne çıkmaktadır. Bu değerlerin yanında bireysel gelişimi destekleyen,

başarı, güç, bağımsız düşünme, kendini yönlendirme, yaratıcılık gibi bireysel gelişimi destekleyen değerler daha belirgin hale getirilebilir.

Araştırma bulguları, programın güç, hazcılık ve uyarılma kategorilerine ait değerlere yer vermediğini göstermektedir. Bu durum, değerler yelpazesinde gözlemlenen sınırlı kapsama işaret etmektedir. Öğrencilerin bireysel motivasyon, keşfetme arzusu ve yaşamdan keyif alma gibi yönlerini destekleyecek değerlerin (örneğin cesaret, başarıya odaklanma, yaşamdan zevk alma) programın felsefesiyle uyumlu biçimde dahil edilmesinin faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Bulgular, programda geleneksellik, evrensellik ve iyilikseverlik gibi toplum odaklı değer kategorilerinin, başarı ve kendini yönlendirme gibi birey odaklı kategorilere kıyasla belirgin bir ağırlığa sahip olduğunu ortaya koymuştur. Gelecek program güncellemelerinde, toplumsal uyumun önemini korumakla birlikte, öğrencilerin bireysel potansiyellerini gerçekleştirmelerine katkı sağlayacak değerlere de daha dengeli bir şekilde yer verilmesi, programın bütüncül insan yetiştirme hedefine önemli katkılar sunacaktır.

Bulgular, programın motivasyonel olarak Koruma ve Kendini Aşma boyutlarına ağırlık verdiğini, Kişisel Gelişim ve Değişime Açıklık boyutlarının ise daha az vurgulandığını göstermektedir. Bu nedenle eğitim politikası yapımcılarının, öğrencileri sadece mevcut toplumsal düzeni korumaya ve başkalarına yardım etmeye değil, aynı zamanda değişen dünyaya uyum sağlamaya ve kişisel hedeflerini gerçekleştirmeye de teşvik edecek bir değerler dengesi gözetmeleri önerilmektedir.

Bu araştırma 2024 Maarif Modeli Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki değerlere odaklanmıştır. Bunun yanında 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda belirlenen değerlerin Maarif modele göre hazırlanan ders kitaplarına yansımalarını inceleyen, değer eğitiminin sınıf içi uygulamalarda ne derece etkin bir şekilde gerçekleştirildiğini ortaya koyan araştırmalar yapılabilir.

Bu araştırma, Schwartz'ın Temel Değerler Teorisi bağlamında Maarif Modeli Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın bir analizini yapmaktadır. Bununla birlikte, Ronald F. Inglehart, Milton Rokeach ve Geert Hofstede gibi değer araştırmacılarının farklı teorik çerçeveleri kullanılarak yeni çalışmalar yapılabilir.

Yazar Katkıları: Metnin tamamı yazarın ortak ve eş katkılarıyla oluşturulmuştur.

Çıkar Beyanı: Yazarlar aralarında çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir.

Kaynakça

- Açıkalın, M. (2011). Turkish pre-service teachers' beliefs about the nature of social studies. *Social Studies Research and Practice*, 6(3), 18-35.
- Akpınar, M., & Kaymakçı, S. (2012). Ülkemizde sosyal bilgiler öğretiminin genel amaçlarına karşılaştırmalı bir bakış. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(2), 605–626.
- Audi, R. (1999). "Value theory", *The Cambridge Dictionary of philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299>.
- Barr, R. D., Barth, J. L., ve Shermis, S. S. (1977). *The nature of the social studies*. Palm Springs, CA: ETC Publications.
- Başcı, Z. (2012). Beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde değer eğitiminin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Erzurum Örneği) (Yayımlanmış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi.
- Batmaz, O. ve Erdoğan, T. (2019). Sınıf öğretmenlerinin değerler eğitime yönelik görüşleri. *Kastamonu Education Journal*, 27(6), 2681-2692. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.3594>.
- Beers, S. Z. (2011). *21st century skills: Preparing students for their future*. From https://www.yinghuaacademy.org/wp-content/uploads/2014/10/21st_century_skills.pdf
- Bereiter, C. (1984). How to keep thinking skills from going the way of all frills. *Educational Leadership*, 42(1), 75-77.
- Bhat. R. A. (2018). Value based education: A need of present society. *International Journal of Advanced Research*. 6(10), 838-843
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Jurnale*, 9(2), 27-40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>.
- Cesur, S., Bayad, A., Yılmaz, O. ve Tepe, B. (2018). Bir değerler skalasının geliştirilmesi ve bu skalanın politik ve dini yönelimle ilişkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(66), 401-420. <https://doi.org/10.17755/esosder.307101>.
- Çalışkan, A. ve Kaya G. (2021). Deprem sonrasındaki toplumsal dayanışma pratiklerinin sosyolojik görünümü: İzmir depremi örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12, (32), 1052-1077.
- Çukur, C. Ş., de Guzman, M. R. T. ve Carlo, G. (2004). Religiosity, values, and horizontal and vertical individualism-collectivism: A study of Turkey, the United States, and the Philippines. *The Journal of Social Psychology*, 144, 613-634.
- Doğan, Ö. (2010). *Etik Ahlak Felsefesi*. Say Yayınları,
- Elo, S. ve Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107-115. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>
- Frankena, W. K. (2006). Value and valuation. D. M. Borchert (ed.). In *Encyclopedia of philosophy* Cilt. 10. (pp. 636-641). MI: Thomsen Gale.

- Guba, E. G., ve Lincoln, Y. S. (1994). Competing paradigms in qualitative research. İçinde N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Ed.), *Handbook of qualitative research* (105-117). Sage.
- Halstead, M. J. (1996). Values and values education in schools. J. M. Halstead & M. J. Taylor (Ed.). In *Values in Education and Education in Values* (pp. 3-14). RoutledgeFalmer.
- Hanaylı, G., Öztürk, A. A., Baysan, S. ve Akar-Vural, R. (2020). Sosyal bilgilerin doğası, anlamı ve nasıl öğretildiği üzerine bir durum çalışması: Öğretmen görüşleri. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 210-238.
- Hitlin, S. ve Piliavin, J.A. (2004). Values: Reviving a dormant concept. *Annual Review of Sociology*, Vol. 30 (2004), pp. 359-393.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences. Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*. Sage Publications.
- Hsieh, H. F., ve Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288. <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>.
- Inglehart, R. (2008). Changing Values among Western Publics from 1970 to 2006. *West European Politics*, 31(1-2), 130-146.
- Keskin, Y. (2008). *Türkiye'de Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında değerler eğitimi: Tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması (Yayımlanmamış doktora tezi)*. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kluckhohn, C. (1951). 2. Values And Value-Orientations In The Theory Of Action: An Exploration In Definition And Classification. In T. Parsons & E. Shils (Ed.), *Toward a General Theory of Action* (pp. 388-433). Cambridge, MA and London, England: Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674863507.c8>
- Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology* (2nd ed.). Sage Publications.
- Kuçuradi, İ (1971). *İnsan ve değerleri (değer problemi)*. İstanbul: Yankı Yayınları.
- Kupperman, (2006). Value and valuation. D. M. Borchert (ed.). In *Encyclopedia of philosophy* Cilt. 10. (pp. 641-644). MI: Thomsen Gale.
- Küçük, N. (2016). Schwartz'ın "Değer Yönelimleri Ölçeği" ile Türkiye'deki öğrenciler üzerine yapılmış olan bazı araştırma bulgularının değerlendirilmesi. *Akademik Bakış Dergisi*, 57, 280-296.
- Mayring, P. (2014). *Qualitative content analysis: theoretical foundation, basic procedures and software solution*. Klagenfurt.
- Mcguire, M. (2007). What Happened to Social Studies? The Disappearing Curriculum. *Phi Delta Kappan* 88(8):620-624.
- Merriam, S. B. ve Tisdell, E. J. (2016). *Qualitative research: A guide to design and implementation* (4th ed.). Jossey-Bass.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). Sage Publications.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2024). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. (İlkokul ve ortaokul 4,5,6 ve 7. Sınıflar)*. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli. MEB.

- Millî Eğitim Bakanlığı (2025). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli: Öğretim programları ortak metni*. MEB.
- Morse, J. M., Barrett, M., Mayan, M., Olson, K., ve Spiers, J. (2002). Verification strategies for establishing reliability and validity in qualitative research. *International Journal of Qualitative Methods*, 1(2), 13-22.
- National Council for the Social Studies (1994). Curriculum standards for social studies. Received form: <https://aos98.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/06/ncss-standards.pdf>.
- Neuendorf, K. A. (2017). *The content analysis guidebook* (2nd ed.). Sage Publications.
- Oğuz, E. (2012). *Öğretmen adaylarının değerler ve değerler eğitime ilişkin görüşleri*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri (Educational Sciences: Theory & Practice), 12(2, Ek Özel Sayı), 1–18.
- Özlem, D. (2016). *Etik, Ahlak Felsefesi*. Notos Kitap.
- Pınaz, E. ve Kuru, E. (2022). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Değerler Eğitime Yönelik Görüşleri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(1), 160-173. <https://doi.org/10.17556/erziefd.1008843>.
- Sagiv, L. ve Schwartz, S.H. (2022). Personal Values Across Cultures. *Annual Review of Psychology*, 73, 517–46
- Schreier, M. (2012). *Qualitative content analysis in practice*. Sage Publications.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1-65.
- Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure and content of human values? *Journal of Social Issues*, 50(4), 19-45
- Schwartz, S. H. (2006). Basic human values: Theory, measurement, and applications. *Revue Française de Sociologie* 47(4). 929-968.
- Schwartz, S. H. (2009). A theory of cultural value orientations: Explication and applications. *Comparative Sociology*, 5(2-3), 137-182. <https://doi.org/10.1163/156913306778667357>.
- Schwartz, S. H. (2012). An overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1). 1-20. <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>.
- Schroeder, M. (2008). Value theory. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Erişim: <https://plato.stanford.edu/entries/value-theory/>.
- Tüfenkci, S. (2023). Felsefede Değer Kavramı. S. Tüfenkci, & F. Balcı Arvas (Ed.). *Farklı disiplinlerde değer kavramı içinde* (ss. 13-48). Palet Yayınları.
- Ültay, E., Akyurt, H., Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 188-201.

Schwartz'ın Değer Kuramı Çerçevesinde 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlerin Analizi

Analiz Edilen Değer: Adalet				
	Kategoriler	Açıklama	Araştırmacının Puanı	Araştırmacının Notları
Selftranscendence	Evrensellik (Universalism)	Tüm insanların ve doğanın refahını anlama, takdir etme, hoşgörü gösterme ve koruma. Evrenselcilik değerleri, iyilikseverlik değerlerinin aksine, daha geniş gruplara odaklanırlar . Bu değerler, bireylerin ve grupların hayatta kalma ihtiyaçlarından doğar. Ancak insanlar, bu ihtiyaçları ancak birincil grup dışındaki diğer bireylerle karşılaştıklarında ve doğal kaynakların kütüğüne dair farkındalık geliştirdiklerinde fark eder. İnsanlar, farklılıkları kabul etmemek ve adil davranmamak yaşamı tehdit eden çatışmalara yol açacağını anlayabilirler. Ayrıca, doğal çevreyi korumamanın yaşamın dayandığı kaynakların yok olmasına yol açacağını fark edebilirler. Evrenselcilik, iki alt türden oluşur: daha geniş toplumun ve dünyanın refahını koruma ve doğayı koruma. (Açık fikirli, sosyal adalet, eşitlik, dünyada barış, güzellik dolu bir dünya, doğayla birlik, bilgelik, çevreyi koruma) [İçsel uyum, manevi bir yaşam]	5	Adalet, tüm bireylerin eşit muamele görmesini ve fırsat eşitliğini kapsayan bir kavramdır. Evrensellik, bireyler arasındaki farklılıkları gözlemlesizin herkese adil davranmayı ve haklarını korumayı amaçladığı için Adalet bu kategoriye en iyi şekilde uyum sağlamaktadır.
	İyilikseverlik (Benevolence)	Bireyin sık kişisel etkileşimde bulunduğu kişilerin (grup içi) refahını koruma ve geliştirme. İyilikseverlik değerleri, grubun işleyişini sürdürme gerekliliğinden ve bireyin aidiyet ihtiyacından kaynaklanır. Aile ve diğer birincil gruplardaki ilişkiler en kritik olanlardır. Bu değerler, bireyin başkalarının refahını gönüllü olarak önemsemesini vurgular. (Yardımcı, dürüst, başıslayıcı, sorumlu, sadık, gerçek dostluk, olgun aşk) [Aidiyet duygusu, hayatta anlam bulma, manevi bir yaşam]		
	İyilikseverlik ve Uyum Farkı	Hem iyilikseverlik hem de uyum değerleri, işbirlikçi ve destekleyici sosyal ilişkileri teşvik eder. Ancak iyilikseverlik değerleri, bu tür davranışlar için içselleştirilmiş bir motivasyon sağlar. Buna karşılık, uyum değerleri, bireyin olumsuz sonuçlardan kaçınmak için işbirliği yapmasını teşvik eder.		
	Uyumluluk (Conformity)	Başkalarını rahatsız etmesi veya onlara zarar vermesi muhtemel davranışlarını, eğilimlerini ve dürtülerini kontrol altına alınması. Uyum değerleri, bireylerin grup içindeki etkileşimleri ve işleyişini bozabilecek eğilimlerini bastırma gerekliliğinden doğar. Bu değerler, genellikle bireyin yakın çevresindeki kişilerle günlük etkileşimlerinde özenetimi vurgular. (İtaatkar, özdisiplinli, nazik, ebeveynlere ve yaşlılara saygılı) [Sadık, sorumluluk sahibi]		

Ek 1. Değer-Kategori Eşleştirme ve Derecelendirme Rubriği Örneği